

TOMA MRAČNI

Za svako delo postoji bezbroj mogućih varijanti. Stranicama koje nose naslov Thomas l'Obscur, pisanim od 1932, predatim izdavaču u maju 1940, objavljenim 1941, ova verzija ne dodaje ništa, ali kako im mnogo toga oduzima, može se smatrati drugom, pa i potpuno novom, ali takođe i potpuno istom, ako se ne povlači granica između figure i onoga što je njen centar – ili što slovi za centar – kad god sama figura u celosti ne izražava ništa drugo do potragu za zamišljenim centrom. (M. B., 1950)

I

Toma sede i zagleda se u more. Neko vreme je proveo nepomičan, kao da je tu došao da bi pratio pokrete drugih plivača te je, iako ga je izmaglica sprečavala da vidi daleko, tvrdoglavo, budno nastavio da motri ta tela koja su se trudila da plutaju. Zatim, pošto ga je dotakao jedan jači talas, i sam siđe peskovitom stazom i prepusti se virovima koji ga odmah potopiše. More je bilo mirno i Toma je imao običaj da dugo pliva ne umarajući se. Ali danas je izabrao drugačiju putanju. Izmaglica je skrivala obalu. Oblak se spustio na more, a površina je iščezavala u svetlosti koja se jedina doimala stvarnom. Virovi su ga bacakali, dok on pri tom nije imao utisak da se nalazi među talasima i da se kotrlja po izvesno poznatim elementima. Sigurnost u to da nema vode nametala je, štaviše, njegovim plivačkim poduhvatima karakter nebitne vežbe koja ga je samo obeshrabrivala. Možda bi bilo dovoljno da se savladao ne bi li oterao takve pomisli, ali pošto pogled nije mogao ni za šta da mu se uhvati, činilo mu se da posmatra prazninu pokušavajući u njoj da nađe nekakvo utočište. I tada se more, uzburkano vetrom, razjari. Oluja ga je uznemirila, rasula u nedostupne oblasti, naleti vetra su prevrnuli nebo, a u isto vreme zavladaše tišina i mir, koji su navodili na pomisao da je sve već uništeno. Toma pokuša da se izvuče iz jednog slabašnog talasa koji ga je obuhvatao. Zima mu je paralisala ruke. Voda se obrtala u vrtlozima. Da li je to stvarno bila voda? Čas mu je pena lebdela oko očiju, čas je odsustvo vode dobijalo oblik i silovito ga uvlačilo. Uspori mu se dah, nekoliko trenutaka zadrža u ustima tekućinu koju su mu naleti vetra bacali na glavu: mlaka slatkoća, za čoveka neobičan napitak, bez ukusa. Potom, da li od umora ili iz nepoznatog razloga, i udovi mu pričinise isti utisak neobičnosti kao i voda u kojoj su se kotrljali. Taj utisak mu se ponajpre učini gotovo prijatnim. Plivajući, i dalje je nastavljao sa sanjarenjem u kom se spajao s morem. Opijenost iskoračivanjem iz sebe, uranjanjem u prazninu, rasejavanjem u razmišljanju o vodi, natera ga da smetne svaku mučninu s uma. Štaviše, kad je to idealno more, koje je svaki put sve prisnije postajao, zauzvrat postalo pravo more u kom je on ličio na davljenika, nije bio toliko uzbuđen koliko je trebalo: bilo je, sasvim sigurno, nečeg nepodnošljivog u tom nasumičnom plivanju, pomoću tela koje mu je služilo samo da misli kako pliva, ali on je isto tako osećao olakšanje, kao da je konačno otkrio ključ situacije, i kao da se za njega

sve svelo na to da, u nedostatku organizma, nastavi u odsustvu mora svoje beskrajno putovanje. Iluzija nije potrajala. Morao je da se kotrlja od jedne do druge obale, kao brod nošen vetrovima, u vodi koja mu je pružala telo kako bi plivao. Čime razrešiti? Boriti se da ga ne bi odneo vetar koji je bio njegova ruka? Utopiti se? Udaviti se gorko u sebi? To je svakako mogao biti trenutak zaustavljanja, ali ostalo mu je nade, on zapliva još, kao da će u okrilju svoje obnovljene intimnosti otkriti neku novu mogućnost. Plivao je, nalik čudovištu lišenom peraja. Pod ogromnim mikroskopom, pretvorio se u gomilu zaokupljenu treptajima i drhtajima. Iskušenje je dobilo potpuno neuobičajen karakter, kad je pokušao da iz kapi vode uroni u neodređenu, pa ipak utanačenu oblast, poput svetog mesta, njemu toliko prilagođenu da je bilo dovoljno da se nađe tu da bi postojao; poput ogromnog udubljenja u koje je uranjao jer je, pre nego što se tu našao, njegov otisak već bio ocrtan u njemu. Dakle, uložio je još jedan napor da bi se potpuno uvukao. To je bilo lako, nije naišao ni na kakvu prepreku, susreo se sa sobom, sjedinjavao se sa sobom nastanivši se u taj prostor u koji niko drugi nije mogao prodrati.

Naposletku, morao je da se vrati. S lakoćom je pronašao put natrag i oslonio se nogom na mesto koje su neki plivači koristili za ronjenje. Umor je iščezao. U ušima mu je i dalje brujalo, a oči su mu gorele, kao što je i valjalo očekivati posle predugog boravka u slanoj vodi. Shvatao je to kad je, okrećući se prema toj beskrajnoj prostirci na kojoj se ogledalo sunce, pokušavao da prepozna u kom se pravcu udaljio. Tad mu je pred oči izbila prava magla i on je u toj nemirnoj praznini razaznavao sve do čega su mu pogledi grozničavo mogli dopreti. Vrebajući, primetio je kako neki čovek pliva jako daleko, gotovo izgubljen na horizontu. Toliko udaljen, plivač mu je stalno bežao. Čas ga je video, čas ga gubio iz vida, a ipak je imao utisak da prati sve njegove zamahe: i to ne samo da ga i dalje primećuje veoma dobro, već da mu je postao blizak na sasvim intiman način, kakav se nikojim drugim kontaktom ne bi moglo postići. Dugo je samo posmatrao i čekao. U tom posmatranju je bilo nečeg bolnog, nalik iskazivanju prevelike slobode, slobode dobijene raskidom svih veza. Lice mu se zamuti i poprimi neobičan izraz.

*

IV

Toma ostade da čita u svojoj sobi. Sedeo je, šaka zalepljenih za vrh čela, s palčevima koji su podupirali krajeve slepoočnica, do te mere zaokupljen da se nije ni trgnuo u trenutku kad su se vrata otvorila. Oni koji su ulazili, videvši da mu je knjiga i dalje otvorena na istoj strani, mislili su da se pravi da čita. A čitao je. Čitao je sa neverovatnom preciznošću i pažnjom. Svaki znak bi ga bacao u stanje u kom se nađe mužjak kad se bogomoljka sprema da ga proguta. Gledali su se međusobno. A reči, proistekle iz knjige koja je poprimala smrtonosnu moć, nežno i spokojno su privlačile pogled koji ih je milovao. Svaka od njih je, poput poluzatvorenog oka, propuštala živahan pogled koji pod nekim drukčijim okolnostima ne bi istrpela. Toma zaroni u te hodnike kojima se približi bez odbrane, sve dok ga intimnost reči nije spazila. Još uvek nije bilo zastrašujuće, to je, naprotiv, bio skoro

prijatan trenutak koji je poželio da produži. Čitalac je radosno posmatrao tu iskru života koju je, bez sumnje, sam prouzrokovao. Ogledao se sa zadovoljstvom u tom oku što ga je posmatralo. Njegovo sopstveno uživanje postade veliko. Postade tako veliko, tako neumoljivo da je pri tom doživljavao izvesnu dozu straha i pošto je ustao, nepodnošljivog li trenutka, bez ikakvog saučesničkog gesta od strane sagovornika, uvide čudnovatost činjenice da ga posmatra reč kao živo biće, i ne samo reč, već sve reči koje su se nalazile u njoj, sve koje su za njom sledile, i koje su u sebi sadržale druge reči, poput svite anđela koja se do beskrajna prostirala sve do oka apsolutnog. Ne udaljivši se ni za tren od tako dobro branjenog teksta, skupio je svu snagu zaželevši da bude uhvaćen, tvrdoglavo odbijajući da skrene pogled, misleći još uvek da je samo zadubljeni čitalac, kad odjedanput, reči ga obuzeše i počеше da ga čitaju. Beše otet, vajan razgovetnim rukama, ugrizen zubom punim smole; svojim živim telom ušao je u bezimene oblike reči dajući im sopstveno biće, postavši spona između reči, poklanjajući svoje biće reči biće. Satima je sedeo nepomičan, a povremeno bi mu umesto očiju izrasla reč oči: bio je trom, očaran i ogoljen. Čak se i kasnije, dok bi se prepuštao i zurio u svoju knjigu, s gnušanjem prepoznavao u obliku teksta koji čita; nosio se mišlju da u njegovoj biti odavno lišenoj smisla – dok reč *On* i reč *Ja*, natkriljene nad njegovim ramenima, započinju pustoš – ostaju mračne reči, obesteljene duše i anđeli reči, koji ga dubinski istražuju.

Kada je prvi put uočio ovo prisustvo, bio je mrak. Uz pomoć svetlosti koja je silazila niz kapke i delila krevet napola, video je sasvim praznu sobu, u kojoj je bilo toliko nemoguće smestiti ikakav predmet da je vid od toga slabio. Knjiga je trunula na stolu. Niko nije koračao u prostoriji. Njegova samoća beše potpuna. Pa ipak, koliko god da je bio siguran da nikog nije bilo u sobi niti igde na svetu, toliko je bio siguran da je neko bio tu, neko ko stane u njegovom snu, ko postaje prislan s njim, ko se nastanio i u njemu i oko njega. Naivnim pokretom ustade, hoteći da probije noć, pokušavajući da stvori svetlost rukom. Ali bio je poput slepca koji bi, čim bi čuo buku, naglo uključio svoju lampu: ništa mu nije omogućavalo da u ovom ili onom obliku dokuči to prisustvo. Bio je obuzet nečim nedokučivim, stranim, nečim za šta je mogao reći: ovo ne postoji, a što ga je ipak ispunjavalo strahom i za šta je osećao da luta u prostoru njegove samoće. Čitave noći, čitavog dana dok je bdeo sa tim bićem, tražeći spokoj, najednom beše upozoren da je prvo zamenjeno drugim, isto tako nedokučivim, isto tako mračnim, a ipak različitim bićem. Bila je to promena u nečemu što ne postoji, drukčiji način da se bude odsutan, druga praznina u kojoj je oživeo. Sada je bilo sigurno, neko mu se približavao, neko ko nije bio svuda i nigde, već na nekoliko koraka, nevidljiv i konačan. Pokretom koji ništa ne bi zaustavilo, koji ništa ne bi ni ubrzalo, dolazila je ka njemu snaga sa kojom spoj nije mogao da prihvati. Htede da pobegne. Baci se u hodnik. Zadihan i skoro van sebe, nakon samo nekoliko koraka spazi kako biće hoda ka njemu nezaustavljivom brzinom. Vratio se u svoju sobu. Zabarikadirao je vrata. Čekao je, leđima naslonjenim na zid. Ali ni minuti ni sati nisu mogli ispuniti njegovu čekanje. Osećao se još bližim sve monstruoznijem odsustvu sa kojim je susret zahtevao beskrajno vreme. Osećao je kako mu se svakog trenutka sve više približava i izmicao mu je za beznačajan, ali neizmeran vremenski period. Video ga je, užasno biće koje ga je već pritiskalo u prostoru koje je, budući da je postojalo van vremena, ostajalo beskrajno udaljeno. Čekanje i nervoza tako nepodnošljivi da su ga izbacivali iz sopstvene kože. Neka

vrsta Tome izađe iz njegovog tela i stade pred pretnju koja je izmicala. Njegove oči su pokušale da ne gledaju u širinu, već u trajanje i u tačku vremena koja još uvek ne postoji. Njegove ruke su htele da dodirnu nedodirljivo i nestvarno telo. To je bio tako bolan napor da mu se ta stvar koja se udaljavala od njega, i koja je udaljavajući se, pokušavala da ga privuče, učini istom onom koja mu se neizrecivo približavala. Pao je na zemlju. Osećao je da je prekriven prljavštinom. Svaki deo njegovog tela patio je od agonije. Njegova glava je bila prisiljena da dotakne bol, njegova pluća da ga dišu. Ležao je tu, na parketu, savijajući se, ulazeći u sebe samog, potom izlazeći. Puzao je teško, skoro pa kao zmija koja je želeo da postane da bi poverovao u otrov koji je u ustima osećao. Stavljao je glavu pod krevet u čošku punom prašine, odmarao se u izlučevinama kao na kakvom mestu osveženja gde se osećao čistije nego u sebi samom. Baš u takvom stanju se osećao ujedenim i udarenim, nije mogao tačno znati, od strane nečeg za šta je mislio da je reč, ali što je više ličilo na ogromnog pacova, prodornih očiju, čistih zuba, koji je bio svemoguća zver. Videvši je na koji pedalj od sopstvenog lica, nije mogao da se odupre želji da je proždere, da je dovede do najdublje prisnosti sa sobom. Baci se na nju i, zarivajući joj nokte u utrobu, zažele da je učini svojom. Dođe i kraj noći. Svetlo koje je gorelo iza kapaka se ugasi. Ali borba sa opakom zveri koja se otkrila nezamislivim dostojanstvom i sjajem, potraja toliko da se nije moglo izmeriti. Ta borba je bila užasna za biće koje je ležalo na zemlji, koje je škrgutalo zubima, grebalo sopstveno lice, kopalo sebi oči da bi pustilo zver da kroz njih uđe, koje je ličilo na ludaka ako bi se posmatralo kao čovek. Ona skoro da je bila lepa za takvu vrstu crnog anđela, pokrivenog riđom dlakom, iskričavih očiju. Čas se jednom od njih činilo da je pobedilo, dok je niz njega silazila, uz neodoljivu mučninu, reč nevinost koja ga je kaljala. Čas ga je ovaj drugi proždirao, odvođeci ga kroz rupu iz koje je došao, potom ga odbacujući kao tvrdo i prazno telo. Svaki put, Toma je bio odagnan na dno svog bića istim onim rečima koje su ga opsedale i koje je proganjao kao svoju noćnu moru i kao objašnjenje noćne more. Osetio se još praznijim i još težim, sa svakim pokretom osećao je beskrajn umor. Njegovo telo, nakon tolike borbe, postade sasvim mračno i, za one koji su ga posmatrali, delovao je kao da mirno spava, a nije ni prestajao da bude budan.

Izvornik: Maurice Blanchot, Thomas l'Obscur, Gallimard, 1950.

*(Sa francuskog preveli **Bojan Savić Ostojić** [I] i **Slađana Đorđević** [IV])*